

Raising the Quality in Qualitative Research

Kasım YILDIRIM*

ABSTRACT. Qualitative research is an approach which focuses on researching social facts in their context by aiming theory formation. People's lives, their experiences, behaviours, emotions, feelings as well as social functioning, social movements, cultural events, and international relations may be the subject matter of qualitative research. It is clear that such research has been increasing recently in social sciences. In parallel to this increase, the problem of conducting high quality research has emerged. This research aims at such concepts as reliability and validity- which are employed in qualitative research- as well as other alternate concepts, and a theoretical examination of the strategies for performing high quality research. It is stressed in this paper that researchers' use of such strategies as iterative questioning, choosing random samples, detailed quotations, concentrating on ties, analysis forms, determining the limits of the research, self-evaluation (reflection, being affected by the action), discovering the conflicting cases, searching for negative cases and alternative explanation, triangulation, peer debriefing, thick description, audit trail, longitudinal research design and member checking (getting feedback, communicative validation) are likely to raise the quality of research.

Keywords: qualitative research, reliability and validity, quality of research

SUMMARY

Purpose and Significance: Qualitative research is an approach which focuses on researching social facts in their context by aiming theory formation. People's lives, their experiences, behaviours, emotions, feelings as well as social functioning, social movements, cultural events, and international relations may be the subject matter of qualitative research. It is clear that such research has been increasing recently in social sciences. In parallel to this increase, the problem of conducting high quality research has emerged. This research aims at such concepts as reliability and validity- which are employed in qualitative research as well as other alternate concepts, and a theoretical examination of the strategies for performing high quality research. This research reviews theoretically the concepts of reliability and validity commonly used in qualitative research, other concepts that are produced as alternatives to those concepts, and the strategies for performing high quality research. Therefore, having reviewed the related literature, the data gathered are argued in theoretical framework.

Discussion and Conclusions: It is seen that, in literature, there are many strategies which are stated in different concepts by different researchers concerning the reliability and validity of the qualitative research but which are semantically the same. It is emphasised in literature that those strategies to prove the persuasiveness of the conclusions reached and to raise the quality of any qualitative research be used. It is stressed in this paper that researchers' use of such strategies as iterative questioning, choosing random samples, detailed quotations, concentrating on ties, analysis forms, determining the limits of the research, self-evaluation (reflection, being affected by the action), discovering the conflicting cases, searching for negative cases and alternative explanation, triangulation, peer debriefing, thick description, audit trail, longitudinal research design and member checking (getting feedback, communicative validation) are likely to raise the quality of research.

* Araştırma Görevlisi Kasım YILDIRIM, Gazi Üniversitesi, kyildirim@gazi.edu.tr

Nitel Araştırmalarda Niteliği Artırma

Kasım YILDIRIM*

ÖZ. Nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları, bağlı oldukları ortam içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. İnsanların yaşayışları, yaşanmış tecrübeleri, davranışları, duyguları, hisleri aynı zamanda toplumsal işleyiş, sosyal hareketler, kültürel olaylar ve uluslar arasındaki ilişkiler nitel araştırmaların konusu olabilir. Özellikle son yıllarda sosyal bilimlerde nitel araştırmaların arttığı görülmektedir. Bu araştırmaların artmasıyla birlikte nitel araştırmalarda nitelikli çalışmalar meydana getirme problemi de gündemdeki yerini almıştır. Bu çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik (reliabilit-validity) kavramları, bu kavramlara alternatif olarak üretilen diğer kavramlar ve nitel araştırmalarda nitelikli çalışmalar oluşturmak için ne gibi stratejilerin uygulanması gerektiğinin teorik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, nitel çalışma yapan araştırmacıların; tekrarlı sorular, rastlantısal örneklem seçme, ayrıntılı alıntılar yapma, bağlantılara yoğunlaşma, analiz formu, araştırmanın sınırlarını ortaya koyma, kendini değerlendirme (dönüşlülük, eylemden etkilenme), çarpık durumları bulma, negatif ve alternatif sonuçlarla karşılaştırma, çeşitleme (üçgenleme, sac ayağı), eş denetleme (uzman incelemesi), ayrıntılı betimleme, kısa yoldan denetleme (çalışma özeti), uzun süreli çalışmalar ve katılımcı teyidi (dönüt alma, iletişimsel geçerleme) gibi stratejileri kullanmalarının yapılan çalışmanın niteliğini artıracacağı vurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: nitel araştırma, geçerlik ve güvenilirlik, araştırmanın niteliği

GİRİŞ

En kısa tanımıyla araştırma, belirli bir sorunun veya soruların sistematik ve mantıklı bir biçimde cevaplandırılmasına yönelik bir girişimdir. Araştırmacı bilinmeyeni ortaya çıkarma, tanımlama ve birtakım sonuçlara ulaşma çabası içerisindedir. Bunun için araştırmaya yön veren soru veya soruları cevaplayabilecek bilgileri toplar, bu bilgileri yorumlar ve sonuçlara ulaşır (Yıldırım, 1999). Araştırmacının bu çalışmaları yaparken kullandığı yöntemlerden bir tanesi de *nitel araştırma yaklaşımıdır*. Nitel araştırmanın ortaya çıkışı yirminci yüzyılın başlarına dayanır. İlk nitel araştırma örneklerinin, antropoloji ve sosyoloji alanlarında insan yaşamının, özellikle de insanın toplumsal ve kültürel yapısının doğal ortamlarında incelendiği, alan araştırmaları olarak görülmektedir (Bogdan & Biklen, 1982; Malinowski, 1992; Kümbetoğlu, 2005). Yirmi dört yaşındaki yeni üniversite mezunu Margaret Mead'ın 1900'lü yılların başında tek başına Philadelphia'dan kalkıp, kültürleri batılılarca tanınmayan Samoalı insanlar üzerinde gerçekleştirdiği sekiz aylık katılımlı gözlem bu alanının en önemli örneklerinden birisidir. Bu olay, Batı'nın, aile ve çocuk yetiştirme ve toplumdaki cinsiyet rolleriyle ilgili düşüncelerini sorgulaması konusunda büyük çığır açmıştır (Pollard, 1992).

Nitel araştırma karakteristik özellikleri itibari ile doğal araştırma, yorumlayıcı araştırma ve alan araştırması gibi değişik adlarla ve tanımlarla ifade edilmiştir. Lincoln ve Denzin'e (akt. Işıkoğlu, 2005) göre, nitel araştırma; araştırdığı konuya yorumlayıcı ve doğal olarak yaklaşan ve birden fazla metotta odaklanan araştırmadır. Yine Yıldırım ve Şimşek'in de (2005) belirttiği üzere, nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmıştır.

Ülkemizde son yıllarda özellikle sosyal bilimlerde nitel araştırmaların sayısının arttığı söylenebilir. Bu araştırmaların sayılarının artmasıyla birlikte nitel araştırmalarda nitelikli çalışmalar nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin tartışmaların da sayısında artışın olduğu ifade edilebilir. Çünkü nitel araştırmalarda araştırmanın merkezinde problemi araştıran araştırmacı vardır ve araştırmanın asıl ölçme aracı, araştırmacının kendisidir. Doğal olarak araştırma sonuçlarının araştırmacının

* Araştırma Görevlisi Kasım YILDIRIM, Gazi Üniversitesi, kyildirim@gazi.edu.tr

yorumlarından etkilenme olasılığı her zaman var olacaktır. Bundan dolayı nitel araştırmalarda araştırma sonuçlarının inandırıcılığını artıracak kavramların ön plana çıktığı görölmektedir.

Genel olarak araştırmacılar, geçerlik ve güvenilirlik kavramlarını araştırmanın sonuçlarının inandırıcılığını veya niteliğini gösteren en önemli unsurlar olarak ifade etmişlerdir (Daymon & Holloway, 2003). Sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. “Geçerlik ve Güvenirlik” bu açıdan araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan iki ölçüttür. Bu noktada nitel araştırmaya yöneltilen eleştirilerden birisi, özellikle güvenilirlik konusunda nicel araştırmalarda olduğu gibi yaygın olarak kullanılan tanımların, yöntemlerin ve testlerin olmayışıdır. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramları için bir takım önlemler vardır, fakat bunlar nicel araştırmalardan farklı olarak yapılır. İki paradigma arasındaki bu kavramlara farklı bakış açıları şu nedenlerden dolayı kaynaklanmaktadır; nitel araştırmada araştırılan olgu veya olay ön plana çıkarırken, nicel araştırmada bu olay veya olgunun sayısal özellikleri önem kazanmaktadır (Kuş, 2003; Punch, 2005; Yıldırım & Şimşek, 2005). Bundan dolayı nitel araştırmalarda araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği olarak tanımlanabilecek güvenilirlikten çok, araştırma sonuçlarının doğruluğunun yani geçerliğin daha çok önem kazandığı görölmektedir (Topkaya, 2006).

Bu araştırmada, nitel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik kavramları, bu kavramlara alternatif olarak üretilen diğer kavramlar ve nitel araştırmalarda nitelikli çalışmalar geliştirmek için ne gibi stratejilerin uygulanması gerektiği teorik olarak derlenmiştir. Bu amaçla belirtilen çerçevede literatür taranarak, elde edilen veriler teorik boyutta tartışılmıştır.

Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik (Reliability and Validty)

Maxwell (1992), Kwale (1996), Hammersley (1998) ve Silverman (2001) gibi araştırmacılar, yaptıkları bütün çalışmalarda nitel araştırma yöntemleri ile veri toplayan araştırmacıların, araştırdıkları konuların geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yaptıkları takdirde araştırmalarının değerlerinin artacağını belirtmişler ve bu süreci takip eden araştırmacıların çalışma konularının anlamlı bir şekilde hak ettiği değerleri bulacağını ifade etmişlerdir. Daymon ve Holloway (2003) araştırmalardaki geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını, araştırma sürecinde karşılaşılan zorlukları ve problemleri göstermenin en iyi yollarından birisi olduğunu belirtmişlerdir. Daymon ve Holloway, araştırmacıların kendi araştırmalarında bu süreçleri en iyi şekilde yansıtmaları ile daha objektif olacaklarını ve elde edilen sonuçlara hangi şartlar altında ulaşıldığının yansıtılması ile okuyucuların yapılan çalışmaya olan güvenlerinin artırılacağını ifade etmişlerdir. Doğal olarak yapılan araştırmaların tüm gerçekliği ile ortaya konulmasının benzer çalışmalar yürütecek olan araştırmacılara daha fazla yol göstereceğini ve kaynaklık edeceğini açıklamışlardır.

Blaxter (akt. Creswell, 2003; Wiersma & Jurs, 2005), nitel araştırmacıların bütünüyle objektif bir çalışma yürütmelerinin çok zor olduğunu belirtmiştir. Sosyal bir olayın araştırılmasının, güçlü bir şekilde araştırmacının kendi tecrübelerinden ve değerlerinden etkilenebileceğini hatta araştırmacının politik fikirlerinin ve insan ilişkilerinin yaptığı çalışmanın üzerinde etkili olabileceğini savunmuştur. Bundan dolayı nitel araştırmacıların, inceledikleri olaylar ve olgular üzerinde geçerlik ve güvenilirlik kriterlerini en iyi şekilde uygulamaları gerektiğini ifade etmiştir.

Nitel Araştırmalarda Geçerlik

Nitel araştırmalarda geçerlik kavramının tanımı birçok sosyolog tarafından değişik şekillerde ifade edilmiştir. Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi anlamına gelmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2005). Yine başka bir araştırmacı geçerliği; ne ölçmeye inandığımızla ne ölçmeyi tasarladığımızın yakınlığıdır şeklinde ifade etmiştir (Roberts & Priest, 2006). Hammersley de (akt. Marvasti, 2004) nitel araştırmalardaki geçerlik kavramını; sosyal bir olayı tüm gerçekliği ile ortaya koyma şeklinde tanımlamıştır.

Nitel araştırmalardaki geçerliği sağlamadaki en büyük sıkıntı, araştırmacının tarafsızlığının nasıl ortaya koyması gerektiğidir. Yanlılık unsuru araştırmacı veri toplarken, verileri kaydederken veya verilerin yorumlanması sırasında ortaya çıkabilir. İyi bir nitel araştırmada geçerli bir çalışmanın oluşturulabilmesi, bu yanlılığın en asgari seviyeye indirilmesi ile gerçekleşmektedir (akt. Roberts & Priest, 2006). Toplanan verilerin ayrıntılı bir şekilde rapor edilmesi ve

araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır.

Örneğin sınıf ortamında arkadaşın olan biriyle konuşuyorsun ve sana sahip olduğu yüksek yaşam standartlarından bahsediyor. Sohbetinizin ileriki aşamalarında arkadaşın sana geçen yaz Fransa'nın en gözde tatil beldelerinde dinlendiğini, çok pahalı eğlence merkezlerinde eğlendiğini ve kiraladığı lüks arabalarla her yeri gezdiğini belirtiyor, fakat senin gözlemlediğin kadarıyla arkadaşının ehliyeti yok ve söylediklerini gerçekleştirecek maddi olanaklara sahip değil. Gözlemsel olarak elde ettiğin veriler onun söylediklerini desteklemiyor ve onun yalancı olduğuna kanaat getiriyorsun. İşte bu noktada geçerlik kavramı ön plana çıkıyor, iddiaların yeterli geçerliğe sahip değilse değerlendirmelerin yanlılıktan öteye gitmez. Bu yüzden araştırmacı elde ettiği verileri olduğu gibi sunmalıdır (Marsvasti, 2004, s. 113).

Görüldüğü üzere nitel araştırmacılar, geçerlik kavramı üzerinde farklı tanımlamalar yapmışlar ve farklı şekillerde yorumlamışlardır. Bunun yanında farklı sınıflandırmalarda yapmışlardır.

Maxwell (1992) geçerlik kavramını beş boyutta sınıflandırmıştır. Bunlar; betimsel geçerlik (descriptive validity), kuramsal geçerlik (theoretical validity), yorumlayıcı geçerlik (interpretive validity), genellenebilir geçerlik (generalizability validity) ve değerlendirmeci geçerlik (evaluative validity)'tir.

Betimsel Geçerlik

Maxwell (1992) bu süreçte araştırmacının incelenen olayla ilgili gördüğü ve duyduğu her şeyi rapor etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Araştırmacı, çalışılacak konu ne olursa olsun araştırma sorularına uygun olacak verileri en iyi şekilde betimlemek zorundadır, ancak bu şekilde doğru sonuçlara ulaşılabileceğini vurgulamıştır. Bunun yanında betimsel geçerlikte elde edilen verilerin istatistiksel olarak desteklenebileceğini ifade etmiştir. Sayısal verilerin kullanılmasındaki amaç, genellemeye ulaşmak değil sadece verilerin olabildiğince objektifliğini sağlamaktır.

Yorumlayıcı Geçerlik

Maxwell'e (1992) göre nitel araştırmacılar, çalıştıkları alandaki objeleri, insanları veya gerçekleşen davranışların sadece geçerli fiziksel tanımlarını yapmakla kalmayıp, araştırdıkları olay içerisinde insanların nasıl davrandıklarını veya olayın içerisinde nasıl yer aldıklarını da incelerler. Bunun anlamı; insanların, çalışmanın yapıldığı alanla ilgili farkındalıkları, inançları, olaylara etkileri kısaca her şey araştırılır. Maxwell bu süreci, bir şeyleri betimsel olarak ortaya koymaktan çok, incelenen olayı anlamayı ve onun bir parçası olmayı başarmak şeklinde belirtir. Yani incelenen olayların yüzeysel olarak değil tüm gerçekliği ile derinlemesine ifa edilmesini savunur.

Kuramsal Geçerlik (İç Geçerlik)

Araştırmada ele alınan olayın kuramsal olarak açıklanmasıdır. Ele alınan kavramların ve araştırma sürecinde ulaşılan sonuçların birbirleriyle olan ilişkileri ve içerikle bir bütünlük sağlayıp sağlamadıkları ön plana çıkar. İncelenen araştırmada belirtilen terimlerin içeriğe uygun olup olmadığı ve yine sunulan içerikle, elde edilen bulguların tutarlılık gösterip göstermediği kuramsal geçerlik kapsamı içerisindedir (Maxwell, 1992). Yıldırım ve Şimşek'e (2005) göre, nite araştırmalarda kuramsal geçerliği (iç geçerlik) sağlayabilmek için araştırmacıların çalışmaları ile ilgili kendilerine bazı sorular yönlendirmelerini ve bu soruların karşılığı olan cevapları araştırmalarında yeteli bir düzeyde gerçekleştirmiş olmaları gerekmektedir:

- Ortaya çıkan kavramlar anlamlı bir bütün oluşturuyor mu?
- Elde edilen bulgular, daha önce oluşturulan kavramsal çerçeve veya kuramla uyumlu mudur?
- Açık olmayan olgular ya da olaylar belirlenmiş midir?
- Bulguları açıklamada alternatif yaklaşımlar kullanılmış mıdır?

Genellenebilir Geçerlik (Dış Geçerlik)

Araştırmacı tarafından tanımlanan özel bir durumun veya popülasyonun diğer bireylere veya çevrelere genişletilebilmesidir. Nitel araştırmalar sistematik bir şekilde genellemeye uygun değildir. Nitel araştırmalarda genellenebilirlik, sadece ele alınan olayların veya insanların hislerini göstermekle kalmayıp, bunun yanında aynı sürecin farklı durumlarda da farklı sonuçlara yol açabileceğini gösteren teori de ortaya koymaktadır. Nicel araştırmalarda örneklem genellenebilirliği sağlayacak kadar büyük ve tasadüfü olarak seçilir fakat nitel araştırmalarda örneklem genelde amaçlı bir şekilde araştırma sorularına ve incelenecek olaya uygun olarak seçilir. Önemli olan örneklemin araştırma evrenini temsil etmesi değil, araştırma yapılacak olaya uygunluğudur (Maxwell, 1992).

Değerlendirmeci Geçerlik

Değerlendirmeci geçerlik, çalışılan sürecin meşru olarak onaylanmasıdır. Bir araştırmanın önemi bilimsel alanyazına eklediği bilgi ve insan yaşamında karşılaşılan sorunlara getirdiği çözüm çerçevesinde değerlendirilir. Bu iki amaca hizmet etme yanında araştırmanın bilimsel olarak kabul edilebilmesi için araştırma sürecinin ve sonuçlarının açık, tutarlı ve başka araştırmacılar tarafından teyit edilebilir olması gerekir. Aksi taktide yapılan araştırmanın doğru değerlendirilmesi konusunda yanılgılar olabilir (Maxwell, 1992; Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Yine Daymon ve Holloway (2003), Maxwell'den (1992) farklı olarak geçerlik kavramını üç boyutta sınıflandırmışlardır. Bunlar; iç geçerlik (internal validity), genellenebilirlik (generalizability veya external validity) ve ilişki (relevance) şeklindedir.

İç Geçerlik

Araştırmalardan elde edilen bulguların doğruluğu, araştırmanın amacını ve araştırmanın, çalışmaya katılan deneklerin sosyal gerçeklerini yansıtmayı yansıtmadığı ile ilişkilidir. Bir dereceye kadar araştırmacı elde ettiği bulguları katılımcılarla paylaşarak bunu sağlayabilir. Bu süreç araştırmacıya kendi yorumları ile katılımcıların yorumlarının tutarlılık gösterip göstermediği konusunda yardımcı olur (Daymon & Holloway, 2003). Aynı zamanda Yıldırım ve Şimşek (2005) iç geçerliliği, araştırmacının gözlemlediğini sandığı olayların ya da anladığını düşündüğü olguların gerçek durumları yansıtmayı yansıtmadığı şeklinde ifade ederler. Yani bir araştırmadan elde edilen bulguların, sonuçların ve bunlara dayalı yapılan yorumlamaların gerçek durumu ne kadar doğru yansıttığıdır.

Genellenebilirlik

Genellenebilirlik, bir araştırmada belirli bir örneklemden elde edilen bulguların ve sonuçların benzer durum ve örneklemelere doğrudan aktarılmasıdır. Bu kavram daha çok nicel araştırmalar için geçerlidir diyebiliriz. Bu tarz bir genellemeyi nitel araştırmalarda oluşturmak çok zordur. Nitel araştırmalar, nicel araştırmalar gibi genel konulara yönelme yerine daha özel konuları, derinlemesine inceler. Nitel araştırmalarda örneklem istatistiksel olarak bir şeyler sunmaktan çok bir kurama ya da amaca yöneliktir. Bu yüzden genellenebilirlik tek bir olay veya durum incelendiye zordur. Nitel araştırmalarda dış geçerlilik problem olmasına rağmen bazı araştırmacılar geliştirdikleri “kuram temelli genelleme” (theory-based generalization) ile elde ettikleri sonuçları genelleymişlerdir (Daymon & Holloway, 2003). Morse'ye (akt. Daymon & Holloway, 2003) göre, eğer orijinal veriden geliştirilen kuram, diğer konum ve durumlarda da doğrulanabilirse, kuramsal fikirler genellenebilir.

Daymon ve Holloway (2003), teori temelli genelleme ile araştırmacının kendi araştırmasından elde ettiği bulguların literatürle ilişkisini daha rahat kurabileceğini ve bunun da kendi kuramsal ve kavramsal ifadelerini geliştirmesine yardımcı olacağını belirtmişlerdir. Aynı zamanda teori temelli genelleme ile yapılan araştırmanın, okuyucularına kendi yaşantılarıyla daha kolay ilişki kurmalarında köprü olacağını, ayrıca teori temelli genellemenin araştırmacının kendisine ve diğer araştırmacılara, oluşturdukları kuramsal fikirlerin doğrulanması konusunda bir basamak olacağını ifade etmiştir.

Uygunluk

Hammersley'e (akt. Daymon & Holloway, 2003) göre, yapılan çalışma hem araştırmacı

tarafından hem de okuyucu açısından anlamlı bir örüntü taşımak zorundadır. Bu kıstas, nitel araştırmanın toplumsal anlamda değerlendirilmesi için önemli bir özelliktir. Yürütülen çalışma o alanda incelemelerde bulunan diğer uygulayıcıların karşılaştıkları problemlere de çözümler sunmalıdır.

Nitel Araştırmalarda Güvenirlik

Güvenirlik tanımları genel anlamda nicel araştırmalar esas alınarak yapılmıştır diyebiliriz. Stiles (akt. Roberst & Priest, 2006) ve Bryman (akt. Roberst & Priest, 2006) güvenilirlik kavramını, “trustworthiness” olarak adlandırıp, aynı sonuçların veya ölçümün farklı şartlarda tekrar elde edilebilmesi şeklinde tanımlamışlardır. Yine Marvasti (2004) tarafından güvenilirlik, bir araştırmadan elde edilen sonuçların farklı araştırmacılar tarafından da elde edilmesi şeklinde yorumlanmıştır. Mayring (2000) güvenilirlik için, ölçümün doğruluğunu, yaklaşımın doğruluğunu anlatmaktadır ifadesini kullanmıştır.

Araştırma sonuçlarının inandırıcılığı açısından önemli olmakla birlikte güvenilirlik konusunun nitel araştırma için farklı bir anlamı vardır. Her şeyden önce nicel araştırma için geçerli olan güvenilirlikle ilgi bazı etkenler, nitel araştırma için söz konusu değildir. Örneğin, nitel araştırmanın temel özelliklerinden biri olan algıların önemi ve doğal ortama duyarlık, güvenilirlik konusunda bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Nitel araştırmaya temel oluşturan ilkelere birisi, gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli bir değişme içinde olduğu ve araştırmanın benzer gruplarda tekrarlanmasının aynı sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmadığını en baştan kabul etmektir. İnsan davranışı hiçbir zaman durağan değildir; sürekli değişen ve karmaşık bir özelliği vardır. Bu nedenle kullanılan yöntem ne olursa olsun sosyal olaylarla ilgili bir olayın tekrarı mümkün değildir (Balcı, 2005; Yıldırım & Şimşek, 2005). Bunun yanında uygulayacağımız stratejilerle, yaptığımız nitel çalışmalarda maksimum düzeyde güvenilir veri toplama, araştırmacının elindedir diyebiliriz.

Güvenirlik çalışmaları nicel araştırmalarda kolayca uygulanabilir. Örneğin, bir anketi birçok kez uyguladığımızda yine aynı sonuçları ve cevapları üretecektir, ancak bu durum nitel araştırmalarda çok farklıdır. Araştırmada kullanılan ölçme aracı araştırmacının bizzat kendisi olduğu için farklı zamanlarda farklı tekrarlarla aynı sonuçlara ulaşması mümkün olmayabilir. Hatta aynı çalışmayı farklı araştırmacılar tekrar uygulasa bile aynı sonuçları yakalamaları çok zordur (Appleton, 1995; Daymon & Holloway 2003; Twycross & Shields, 2005). Araştırmacı uygulayacağı stratejilerle, yaptığı nitel çalışmalarda maksimum düzeyde güvenilir veri toplama şansına sahip olabilir diyebiliriz. Örneğin, araştırmacı çalışma süresince izlediği yolun işlem şemasını veya aldığı kararların bir özetini doküman halinde çıkarabilir (Twycross & Shields, 2005).

Nitel Araştırmalarda Alternatif Geçerlik ve Güvenirlik Kavramları (Trustworthiness)

Daha önce de belirttiğimiz gibi nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramlarını (reliability-validity) belirten farklı ifadeler vardır. Geleneksel bakış açısı araştırmanın niteliğini geçerlik-güvenirlik (reliability-validity) olarak ifade etmiştir, fakat bu anlayışın araştırmanın niteliğini ifade etmek için yetersiz kaldığı, düşüncesi zamanla ön plana çıkmıştır. Yeni tanımlamalar yorumlamacı paradigmanın ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Glesne & Peshkin, 1992; Daymon & Holloway, 2003). Guba ve Lincoln (akt. Maxwell, 1992; Morse, Baret, Mayan, Olson & Spiers, 2002) “trustworthiness” kavramını, nitel araştırmalardaki güvenilirlik-geçerlik kavramlarını daha net bir şekilde ifade edeceğini belirtmişlerdir. Bu görüşe göre iyi bir araştırmada tüm çalışma süresi boyunca bu kavram en önemli görevi üstlenir ve araştırmacının araştırma boyunca objektifliğini sergileyen önemli bir unsur olarak araştırma boyunca etkisini hissettirir. Geçerlik ve güvenilirlik (trustworthiness), araştırma sürecini en iyi şekilde yansıtan ve araştırma boyunca gerçekleştirilen tüm karar verme aşamalarının araştırmacılar tarafından en iyi şekilde ortaya konmasıyla gerçekleşir (akt. Hinds, Scandrett-Hibden & McAulay, 1990).

Genel anlamda araştırmanın niteliği, yapılan çalışmanın güvenilir ve geçerli olmasına bağlıdır. Kullanacağımız kavramlar (reliability-validity, trustworthiness) ne olursa olsun araştırmacı çalışmasında bu kavramların oluşmasını etkin kılacak, kısacası araştırmasının nitelikli olmasına imkân sağlayacak stratejileri en iyi şekilde kullanmak zorundadır (Cresswell, 2003).

Tablo 1. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik konusunda literatürde kabul gören kavramların karşılaştırılması

Aralarındaki Farklar	
Reliability-Validity	Trustworthiness
<ul style="list-style-type: none">✓ Realist ve pozitivist paradigma temellidir✓ Güvenirlik (reliability), i geçerlik (internal validity), genellenebilirlik (generalizability), uygunluk (relevance) ve objektiflik (objectivity) genel kıstaslarıdır.	<ul style="list-style-type: none">✓ Yorumlamacı paradigma temellidir✓ Gerçeklik (authenticity), güvenilir olma (credibility), aktarılabirlik (transferability), güvenilirlik, (dependability), doğrulanabilirlik (confirmability) genel kıstaslarıdır.

Daymon ve Holloway (2003, s. 101)'den uyarlanmıştır.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere reliability-validity kavramları daha çok nicel araştırmalar için geçerli olan pozitivist paradigmayı tanımlarken (gerçeklik basittir, hiyerarşi düzenin ilkesidir, evren mekaniktir, gelecek ve yn belirlidir, değişim nicel ve birikim şeklinindedir, nesnellik zorunluluktur), trustworthiness kavramının yorumlamacı paradigmanın gereği olarak (gerçeklik karmaşıktır, heterarşi (hiyerarşik olmayan karşılıklı etkileşimsel süreç) düzendir, evren holografiktir, gelecek ve yn belirsizdir, ilişkiler doğrusal değildir ve karşılıklı nedensellik vardır, değişim morfogenetiktir, gözlemci belirli bir bakış açısına sahip katılımcıdır) nitel araştırma sürecinde ortaya çıkan unsurları daha doğru bir şekilde yansıttığı ifade edilebilir.

Nitel Araştırmalarda alışmanın Kalitesini Artırmaya Yönelik Stratejiler

Aşağıda Tablo 2'de verilen nitel araştırmalarda niteliği artırmak için kullanılabilecek stratejiler listesi kapsamlı ve ayrıntılı olmamasına rağmen nitel araştırmalarla ilgili literatürde niteliliği artırmak için sıklıkla kullanılan önlemler arasında yer almaktadır.

Tablo 2 . Araştırmacı tarafından alınabilecek nlemler

Katılımcı Teyidi (Dönüt alma, İletişimsel Geçerleme)
Uzun Süreli alışmalar
Ayrıntılı Betimleme
Kısa Yoldan Denetleme
Eş Denetleme (Uzman İncelemesi)
Çeşitleme (genleme, Sac Ayağı)
Negatif ve Alternatif Sonuçlarla Karşılaştırma
arpık Durumları Gösterme
Kendini Değerlendirme (Dönüşlülük, Eylemden Etkilenme)
Araştırmanın Sınırlarını Ortaya Koyma
Analiz Formu
Bağlantılara Yoğunlaşma
Ayrıntılı Alıntılar Yapma
Rastlantısal rnekleme Seçme
Tekrarlı Sorular
Sorularla Araştırmacının Kendi Rolünü Sorgulaması

Katılımcı Teyidi (Dönüt alma, İletişimsel Geçerleme)

Nitel araştırmacı, araştırma sonucunda ulaştığı yorumları, araştırmasına dahil ettiği katılımcılarla sorgulayabilir. Yapılacak bu tarz bir çalışma elde edilen yorumlar için geri bildirimler sağlar (Glesne & Peshkin, 1992). Lincoln ve Guba (akt. Roberts & Priest, 2006) araştırmaya katılan katılımcıların fikrini almak, araştırmacının yorumları üzerinde tekrar tekrar dşunmesini sağlayarak, araştırmacının elde ettiği yorumların daha tutarlı olmasını sağlayacaktır şeklinde belirtmişlerdir. Yine Yıldırım ve şimşek (2005) araştırmada elde edilen verilerin ve bunlara ilişkin araştırmacının ulaştığı sonuçların ve yorumların veri kaynakları ile teyit edilmesinde yarar olacağını, veri kaynakları ile oluşturulacak bir teyit mekanizmasının ulaşılan sonuçların

gerçeği temsil etmede ne derece yeterli olduğunun anlaşılmasında araştırmacıya yardımcı olacağını ifade etmişlerdir. Glesne ve Peshkin (1992) bu tarz bir çalışmanın; araştırmacının yaptığı yorumları destekleyeceğini, araştırmacıların elde ettikleri yorumlar için farklı bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olacağını vurgulamışlardır.

Uzun Süreli Çalışmalar

Çalışma ne kadar uzun süreli yapılırsa niteliği de o kadar artar. Etnografik çalışmalar bu tekniğin uygulandığı en uygun çalışmalardır. Daymon ve Hollaway'a (2003) göre, bu tarz çalışmaların birçok faydası vardır:

- Araştırmacının katılımcıları daha iyi anlamasını ve onların bakış açılarıyla incelenen olayı algılamasını sağlar.
- Araştırmaya katılan katılımcılar, araştırmacıya güven duyup var olan gerçekleri ortaya koymakta araştırmacıya daha dürüst davranırlar
- Uzun süreli çalışmalar, araştırmacının yaptığı yorumlar üzerinde daha fazla inceleme yapmasına yardımcı olur.

Araştırmacı veri kaynakları ile uzun süreli bir etkileşim içinde olmalıdır. Böylece veri kaynakları üzerinde kendi varlığından ve özel algılarından kaynaklanabilecek etkiyi anlayabilir. Araştırmacının gözlem sayısını artırması yani gözlem yaptığı ortamda kalma süresini uzatması, araştırmacının gözlenen ortam ya da gözlem ortamına dahil bireyler üzerindeki başlangıç etkisini azaltacak, gözlem sayısı ve süresi uzadıkça gözlenen süreç kendi doğal ortamına geri dönecektir (Yıldırım & Şimşek, 2005). Roberts ve Priest (2006) araştırmacının yapacağı uzun süreli çalışmalarla alana tekrar tekrar dönerek yanlış yorumları ortadan kaldırdığını ve elde edilen bulguların sıklıkla gözden geçirilebileceğini vurgulamışlardır. Yine Glesne ve Peshkin (1992) araştırmaya ayrılan sürenin, güvenilir veri elde etmede en önemli noktalardan biri olduğunu vurgulamışlardır. Bunun yanında araştırmacının görüşmelerde ve verileri yorumlamada harcadığı zamanın çalışmanın niteliğini etkilediğini de belirtmişlerdir.

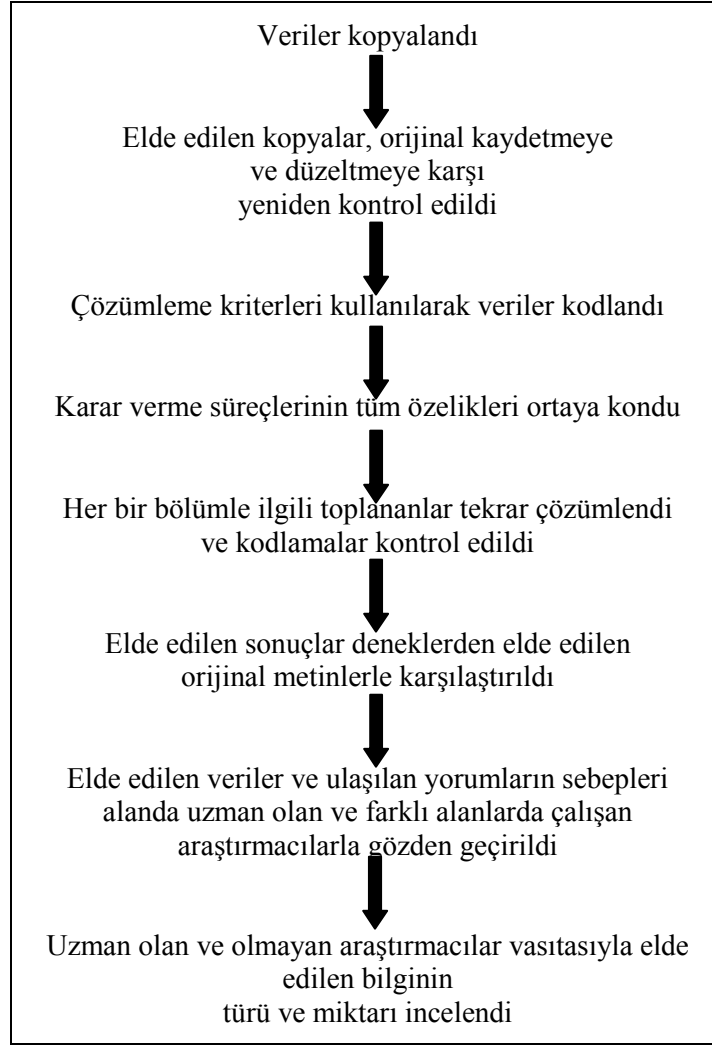
Ayrıntılı Betimleme

Nitel araştırma sonuçlarının aktarılabilirliği (genellenebilirliği veya başka bir alanda uygulanabilirliği), dayandığı verilerin yeterli düzeyde betimlenmesine bağlıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bazı araştırmacılara göre nitel araştırmalarda objektifliği sağlamak bütünüyle mümkün değildir, ancak araştırma sürecindeki her şey açık bir şekilde ortaya konursa, okuyucuların çalışmaya olan inançları artırılabilir (Roberts & Priest, 2006). Daymon ve Holloway (2003) araştırmacının, araştırmaya başlamadan önce ve araştırma sürecini tüm ayrıntılarıyla tanımlaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Glesne ve Peshkin (1992) araştırma sürecinde elde edilen verilerin ve oluşturulan bulguların iyi tanımlanması halinde bu alanda çalışacak diğer araştırmacılara yardımcı olacağını, çalışılan alandan elde edilen notların, görüşme kopyalarının, araştırmacının verileri yorumlamak için geliştirdiği kodlamaların ayrıntılı bir şekilde betimlenmesinin araştırmanın niteliği açısından faydalı olacağını belirtmişlerdir. Yine Lincoln ve Guba; Morse ve Field (akt. Twycross & Shields, 2005) araştırmacının çalışma yaptığı alanı ve incelediği olayı ayrıntılı şekilde tanımlaması gerektiğini ifade etmişler ve bunu ayrıntılı betimleme (thick description) olarak tanımlamışlardır.

Kısa Yoldan Denetleme

Araştırmacı, araştırmanın kısa sürede denetlenebilirliği sağlayabilmek için araştırma sürecini etkili ve açık bir şekilde tanımlaması gerekir. Twycross ve Shields (2005) bu tarz bir çalışmanın okuyucuların araştırmanın güvenilirliği hakkında daha sağlıklı kararlar vermesini sağlayacağını, bu çalışmayla araştırmanın içeriği hakkında bilgi verilmediğinin, araştırma içerisinde var olan her şeyin okuyucular tarafından bir bütün halinde görülebilmemesinin sağlandığını belirtmişlerdir. Yine Shenton (2004) araştırmanın kısa bir zaman diliminde okuyucular tarafından denetlenebilirliğini ve anlaşılabilirliğini sağlamak için araştırma raporunda, araştırmanın nasıl gerçekleştirildiğini gösteren akış şemalarının veya diyagramların kullanılmasının araştırmanın niteliğini artıracığını belirtmiştir.

Tablo 3. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliği artırmak için yapılan kısa yoldan denetleme stratejisi

Twycross ve Shields (2005, s. 36)'den uyarlanmıştır.

Eş (Akran) Denetleme (Uzman İncelemesi)

Araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış kişilerden, çeşitli boyutlarıyla araştırmayı incelenmesinin istenmesi, araştırmanın niteliğinin artırılması konusunda alınacak önlemlerden birisidir (Yıldırım ve şimşek, 2005). Daymon ve Holloway (2003) araştırmacının elde ettiği verileri ve ulaştığı yorumları, bu alanda araştırma yapmış uzman kişilerle paylaşarak çalışmasının değerini artırabileceğini belirtmişler ve böyle bir çalışmanın araştırmaya sağlayacağı avantajları aşağıdaki gibi sıralamışlardır:

- Bu tarz bir çalışma var olan ve uygun olmayan öznelliği belirleyebilir.
- Araştırmacıya alternatif bakış açıları sağlar.
- Farklı araştırmacılar, araştırmacının verilerle ilişkili olmayan yorumlar konusunda farkındalığını sağlayabilirler.

Glesne ve Peshkin (1992) nitel araştırmalarda elde edilen çalışmaların nitel araştırmalar konusunda uzman olan kişilerle paylaşılmasının ve onlardan dönüt alınmasının araştırmanın güvenilirliğini (trustworthiness) artıracadığını belirtmişlerdir. Yine Roberts ve Priest (2006) araştırmacının verilerini bağımsız bir araştırmacıya göndererek elde ettiği bulguların ve yaptığı analizlerin ne kadar doğru olup olmadığı hakkında dönüt alabileceğini belirtmişlerdir.

Çeşitleme (Üçgenleme, Sac Ayağı)

Aynı olayı farklı şekillerde incelemek araştırmanın güvenilirliği (trustworthiness) açısından önemlidir. Örneğin, bir araştırmacı farklı etnik unsurların bulunduğu bir okuldaki yaptığı araştırmayı değişik veri toplama yöntemleri kullanarak yaparsa araştırmanın niteliğini artırmış olur (Glesne & Peshkin, 1992; Shenton, 2004).

Gerçeğin farklı yönlerini ve oluşumlarını öğrenebilmek için araştırmacı, araştırdığı olay ve olguya ilişkin farklı bakış açıları, farklı anlamları, farklı göstergeleri ve kaynakları ortaya çıkarmalıdır (Yıldırım & Şimşek, 2005). Marvasti (2004) farklı perspektiflerle veri toplamanın araştırmanın niteliğini artıracağını belirtmiş, aynı olayın farklı zamanlarda veya değişik denek gruplarında ya da farklı araştırmacılar tarafından incelenmesinin araştırma sonuçlarının daha tutarlı olmasını sağlayacağını ifade etmiştir. Roberts ve Priest (2006) herhangi bir olayın farklı araştırmacılar tarafından aynı anda incelenmesi, aynı olayın değişik zamanlarda araştırılması, aynı olayda farklı veri toplama yöntemlerinin kullanılması ya da aynı olayın farklı gruplar üzerinde araştırılmasının, araştırmanın tutarlılığını, anlaşılabilirliğini ve güncelliğini artıracığını belirtmişlerdir. Denzin (akt. Daymon & Holloway, 2003), Poggenpoel ve Myburgh (2003) ve Patton (2002) birden fazla perspektifin bir arada kullanılmasıyla araştırmaların daha nitelikli olacağını belirtmiş ve çeşitleme yönteminin farklı kullanımlarını aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

- Veri Çeşitlemesi: Veriler farklı gruplardan, farklı çevrelerden veya farklı zamanlarda toplanabilir.
- Araştırmacı Çeşitlemesi: Aynı araştırmada birden fazla araştırmacı olabilir.
- Yöntemsel Çeşitleme: Aynı araştırmada veri toplamak için birden fazla veri toplama tekniği kullanılabilir.
- Kuramsal Çeşitleme: Yapılan çalışma ile ilgili olarak farklı kuramsal yorumların değerlendirilmesi yapılabilir. Yani verileri yorumlamak için farklı bakış açıları ve teoriler kullanılabilir.

Negatif ve Alternatif Sonuçlarla Karşılaştırma

Araştırmacı elde ettiği bulguları, kendi sonuçlarıyla uyuşmayan veya alternatif açıklamalar getirmiş benzer çalışmalarla karşılaştırırsa, araştırmasının niteliğini daha fazla artırmış olur (Daymon & Holloway, 2003). Araştırmacı çalışmasına başlamadan önce taslak kategorilerini oluşturur ve oluşturduğu temaları veya kategorileri doğrulayacak delilleri elde ettiği verilerden çıkarmaya çalışır. Bu süreçten sonra araştırmacının kendi ulaştığı sonuçları ve yorumlamaları destekleyen veya desteklemeyen farklı bakış açıları araştırmasına yansıtması, araştırmasının geçerliğini ve güvenilirliğini artırmaya yardımcı olacaktır. Çünkü yapısalcılık ekolünden gelen araştırmacılara göre gerçeklik, çoklu ve karmaşık bir yapıya sahiptir (Creswell & Miller, 2000). Doğal olarak bu şekilde hazırlanan çalışmalar okuyucular tarafından daha bir objektif şekilde değerlendirilmekle kalmayıp, aynı zamanda bu çalışmaların hak ettikleri değerleri daha kolay elde edecekleri söylenebilir.

Çarpık Durumları Gösterme

Araştırmacının araştırma süreci sonunda kendi ulaştığı yorumlarla ters düşen örnekleri sunması gerekir. Araştırma süresince bu tarz tanımlanan çarpık örnekler genellikle kararsız ve sosyal olarak dışlanmış bireylerdir. Bunlar genel anlamda analitik bir şekilde tanımlanmış araştırmanın modeliyle uyuşmazlar. Araştırmacı bu şekildeki örnekleri sebep ve sonuçları ile iyi açıklarsa araştırmanın niteliğini artırır (Marvasti, 2004).

Kendini Değerlendirme (Dönüşlülük, Eylemden Etkilenme)

Nitel araştırmalarda araştırmanın gerçek materyali, araştırmacının kendisidir. Bu yüzden araştırmacının araştırma süresince tecrübe edindiği tüm davranışları, duyguları ve çatışmaları yansıtması gerekir. Araştırmacı, çalışması içerisinde yer alan katılımcılarla olan ilişkilerini kontrol etmeli ve kendi tepkilerinin onların tanımlamalarına ve reaksiyonlarına etkisini açıkça ortaya koymalıdır. Eğer nitel araştırmacı çalışmasındaki deneklerle olan ilişkilerini, kişisel varsayımlarını

ve önyargılarını ve araştırmadaki kendi rolünü eleştirel bir şekilde ortaya koyarsa, araştırmasının niteliği artacaktır (Daymon & Holloway, 2003).

Araştırmanın Sınırlarını Ortaya Koyma

Nitel araştırmaları, nitelikli kılmanın bir yolu da yapılan araştırmanın sınırlarını ortaya koymaktır. Araştırmacının çalışmasını en iyi şartlar altında gerçekleştirmesi gerekir. Araştırmacı bu şartları en iyi şekilde ortaya koyarak, okuyucuların araştırmanın doğasını anlamalarını sağlar. Araştırmacının hangi dokümanların, yöntemin, katılımcıların ve ortamın çalışma için uygun olup olmadığını göstermesi gerekir. Bunun yanında araştırmacı çalışmasını yaptığı alanı ve katılımcıları seçmesinde özel nedenleri varsa, bunları ortaya koymak zorundadır. Çalışmanın sınırlarını ortaya koyma, çalışma içeriğini oluşturmanın bir parçasıdır. Araştırmacının yaptığı çalışmasının sınırlarını belirlemesi, okuyuculara yapılan çalışmayı nasıl okumaları ve değerlendirmeleri gerektiği konusunda onlara yardımcı olur (Glesne & Peshkin, 1992).

Analiz Formu

Araştırmacının araştırmasının niteliğini artırmak için kullanabileceği tekniklerden bir tanesi de standardize edilmiş kopyalama formlarını kullanmaktır. Bu formlar sayesinde nitel araştırmalarda katılımcılarla yapılan görüşmelerin karmaşık olan kısımları bulunup ortaya çıkarılabilir. Bu formlar; katılımcılarla yapılan görüşmelerin duraklamalarını, vurgulanan bölümlerini ve verilen görüşme aralarını gösterir (akt. Roberts & Priest, 2006).

Bağlantılara Yoğunlaşma

Araştırmacı veriler ve onlara dayalı olarak yapılan yorumlar arasında sürekli olarak karşılaştırmalar yaparak, mantıklı bağlantılar kurmaya ve tutarsızlıkları gidermeye çalışır (Marvasti, 2004; Roberts & Priest, 2006). Burada amaç araştırmacının ulaştığı sonuçlar ve yorumlamalar ile elde ettiği veriler arasındaki yanlışlıkları gidermek ve gerekli düzeltmeleri yapmaktır (Creswell & Miller, 2000). Bu strateji aslında katılımcı teyidinin farklı bir kullanımı olarak ifade edilebilir. Katılımcı teyidinden ayrılan noktası, bu stratejide referans noktası olarak araştırmaya katılan katılımcılar değil onlardan elde edilen veriler temel alınır. Araştırmanın her aşamasında sürekli olarak verilere tekrar tekrar dönülerek araştırmaya son hali verilmeden taslak form üzerinde gerekli olan değişiklikler gerçekleştirilir.

Ayrıntılı Alıntılar Yapma

Araştırmacı, çalışmasının niteliğini artırmak için katılımcılardan aldığı bazı örnekleri eksiksiz bir şekilde raporunda sunabilir. Burada araştırmacının dikkat etmesi gereken husus; yapılan alıntıların araştırmaya yanlılık katacak örnekler değil, verilen cevapların genelini yansıtacak örneklerin araştırmaya alınmasıdır (Kümbetoğlu, 2005; Morse, Baret, Mayan, Olson & Spiers, 2002; Twycross & Shields, 2005; Ural & Kılıç 2005).

Sorularla Araştırmacının Kendi Rolünü Sorgulaması

Glesne ve Peshkin (1992) araştırmacının araştırma süreci içerisinde kendine soracağı bazı sorular ile çalışma sürecinde yanlı davranıp davranmadığını ortaya koyabileceğini belirtmiş ve bu soruları aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

- Araştırma sürecinde kimleri görüyorum?
- Kimi sık veya daha az görüyorum?
- Nereye sık veya daha az uğruyorum?
- Kimin ile özel bir iletişim kurdum?
- Katılımcıların olayı bu şekilde yorumlamasının nedeni nedir?
- Yorumlarımda daha iyi sonuçlar çıkarmamı sağlayacak kullanmadığım veri toplama yöntemleri var mı?

Rastlantısal Örneklem Seçme

Çoğu nitel araştırma çalışması amaçlı örneklem grubu üzerinde yapılmasına rağmen örneklemin tesadüfî seçimi araştırmacının yanlılığını ortadan kaldıracaktır. Örneklemin yansız olarak seçimi, çalışma, sürecinde ortaya çıkacak olumsuz durumların katılımcılara eşit olarak dağılmasını sağlar. Örneklemin yansız seçimi, nitel araştırmaların doğallığına daha uygundur. Bunun yanında örneklemin tesadüfî seçilmesi araştırmacının çalışma sırasında kontrol edemeyeceği birçok unsurun da ortaya çıkmasına etki edecektir. Araştırmacı önceden alacağı önlemlerle bunları asgari seviyeye indirgeyebilir (Rolf, 2006; Shenton, 2004). Birçok nitel araştırma amaçlı örneklem üzerinde yapılandırılmasına rağmen, araştırma sürecinde örneklemin rastlantısal olarak belirleme, örneklem seçiminde araştırmacıdan kaynaklanabilecek yanlılıkları etkisiz hale getirecektir (Shenton, 2004). Bouma ve Atkinson (1995), nitel araştırmalarda rastlantısal olarak katılımcıların belirlenmesinin araştırmacının niteliğine olan güvenin artmasına katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir. Yine aynı şekilde nitel araştırmalarda rastlantısal örneklem belirlemenin en büyük dezavantajı olarak da katılımcıların belirlenmesinde araştırmacının herhangi bir rolünün olmamasından dolayı araştırma için seçilen katılımcıların duygularını doğru bir şekilde ifade edemeyen, konuşmayan veya araştırmacı ve diğer katılımcılarla işbirliğine yanaşmayan kişilerden seçilebilme ihtimalini göstermişlerdir.

Tekrarlı Sorular

Çalışma içerisinde katılımcılar tarafından ileri sürülen ve katılımcıların gerçek fikirlerini yansıtmadığına inanılan yorumları ortaya çıkarmak için araştırmacı tarafından özel önlemler araştırmaya dahil edilebilir. Değişik “sonda sorular” kullanılarak ortaya konulan probleme ilişkin detaylı veriler toplanabilir. Bunun yanında araştırmacı katılımcılara yönlendirdiği soruları farklı şekillerde ifade ederek probleme ilişkin gerçeklerin ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir (Miller, 1997; Shenton, 2004).

Yine Roberts ve Priest (2006), Seale (2001), Hinds, Scandrett-Hibden ve McAulay (1990) ve Kuş (2006) nitel çalışmalarda kullanılacak NVivo (QSR) gibi bilgisayar destekli veri analiz programları ile araştırmacının niteliğinin artırılabilirliğini, bunun yanında görüşmeler sırasında kayıt cihazlarıyla ve yazılı olarak elde edilen verilerin karşılaştırılıp, aralarında bir tutarsızlık varsa bunların yazılı kopyalardan çıkartılmasının araştırmacının niteliğini zenginleştireceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, gönüllülük esasına göre katılımcıların örnekleme dahil edilmesi, araştırmadan elde edilecek verilerin daha tutarlı olmasını sağlayacaktır (Shenton, 2004).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de son yıllarda sosyal bilimler alanında nitel araştırma çalışmaları giderek yaygınlaşmaktadır. Sosyal bilimlerde yapılan nitel araştırmaların yaygınlaşması ile birlikte nitel araştırmalarda nitelikli çalışmalar ortaya koyma ihtiyacının da zorunlu hale geldiği söylenebilir. Her araştırmacının, ister nitel isterse nicel paradigmalarda çerçevesinde yapılmış olsun, kullanıldığı yöntemin ortaya koyduğu ilkeler ve sınırlılıklar doğrultusunda niteliği ve inandırıcılığı değerlendirilmek zorundadır (Geray, 2004; Strauss & Corbin, 1998). Yapılan nitel araştırmaların orijinalliği, ortaya koyduğu sonuçların geçerli ve güvenilir olmasına bağlıdır. Literatürde nitel araştırmaların geçerliliği ve güvenilirliği ile ilgili olarak, farklı araştırmacıların değişik kavramlarla ortaya koyduğu ama anlam olarak birbirini karşılayan ve nitel araştırmaların geçerli ve güvenilir olmasını sağlayacak birçok stratejinin olduğu görülmektedir. Araştırmacıların, elde ettikleri verilerin ve ulaştıkları sonuçların inandırıcılığını ortaya koyacak dolayısıyla nitel çalışmanın kalitesini artıracak bu stratejileri kullanmaları gerekmektedir çünkü araştırmacının niteliği ve sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerindedir. Doğal olarak bu kıstaslara uygun şekilde ortaya konulan nitel çalışmaların geniş kitleler tarafından kabul görme olasılığının daha yüksek olacağı vurgulanabilir.

İfade edilenler ışığında, nitel araştırma sonuçlarının kalitesi, özgünlüğü ve inandırıcılığı onun geçerli ve güvenilir olmasına bağlıdır (Yıldırım, 1999). Literatürde geçerliliği ve güvenilirliği tanımlayacak hangi kavramlar kullanılırsa kullanılsın (reliability-validity veya trustworthiness) önemli olan araştırmacının yaptığı çalışmalarda onları etkin kılacak stratejileri en iyi şekilde kullanmasının gerekliliğidir. Böylece araştırmacı, araştırma sorularının cevaplarından doğan

sonuçların gerçekçi bir biçimde oluşup oluşmadığını ortaya koyarak, araştırmasını daha gerçekçi ve anlaşılır kılabilir.

Özellikle sosyal bilimler alanında çalışma yapan araştırmacıların bu alandaki yeni yaklaşımlardan haberdar olması gerekmektedir. Bu ve benzeri çalışmalar daha nitelikli çalışmaların ortaya çıkmasında önemli roller oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Appleton, J.V. (1995). Analysing qualitative interview data: Addressing issues of validity and reliability. *Journal of Advanced Nursing*, 22, 993-997.
- Balcı, A. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma. (5. Baskı). Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Bogdan, R.C., & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative research for education: A introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bouma, G.D., & Atkinson, G.B.J. (1995). *A handbook of social science research*. Oxford: Oxford University Press.
- Creswell, J.W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. California: Sage Publications Inc.
- Creswell, J.W., & Miller, D.L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39, 124-130.
- Daymon, C., & Holloway, I. (2003). *Qualitative Research Methods in Public Relations and marketing communications*. London: Rout ledge.
- Geray, H. (2004). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Glesne, C., & Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researchers an introduction*. London: Longman Group Ltd.
- Hammersley, M. (1998). Partisanship and credibility: the case of antiracist educational research, in: P. Connolly & B. Troyna (Eds) *Researching Racism in Education: Politics, Theory and Practice* (Buckingham, Open University Press).
- Hinds, P.S., Scandrett-Hibden, S., & McAulay, L. (1990). Further assessment of a method to estimate reliability and validity of qualitative research findings. *Journal of Advanced Nursing*, 15, 430-435.
- Işıkoğlu, N. (2005). Eğitimde nitel araştırma. *Eğitim Araştırmaları*, 20, 158-165.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kuş, E. (2003). *Nicel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuş, E. (2006). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel veri analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (Çev. Özkal, S.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları. (Özgün Çalışma 1992).
- Marvasti, A.B. (2004). *Qualitative research in sociology*. London: Sage Publications Ltd.
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding and validity in qualitative research. *Harvard Educational Review*, 62, 979-1000.
- Mayring, P. (2000). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. (Çev. Gümüş, A., & Durgun, M.S.). Adana: Baki Kitabevi. (Özgün çalışma 1990).
- Miller, D.L. (1997). One strategy for assessing the trustworthiness of qualitative research: Operationality the external audit. *Dissertation Abstract International*, (ERIC No. 4112668)
- Morse, J.M., Mayan, M., Spiers, J., Barrett, M., & Olson, K. (2002). Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1, 1-19.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). London: Sage Publications, Inc.

Poggenpoel, M., & Myburgh, C. (2003). The researcher as research instrument in educational

- research: A possible threat to trustworthiness? (A: Research_instrument). *Education*, 124, 418-421.
- Pollard, M. (1992). *Margaret Mead*. (Çev. Onat, L.). Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri. (Özgün çalışma 1992).
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Çev: Bayrak, D., Arslan, H.B., & Akyüz, Z.). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Özgün çalışma 2005)
- Roberts, P., & Priest, H. (2006). Reliability and validity in research. *Nursing Standard*, 20, 41-45.
- Rolf, G. (2006). Validity, trustworthiness and rigour; quality and idea or qualitative research. *Journal of Advanced Nursing*, 53, 304-310.
- Seale, C. (2001). Qualitative methods: Validity and reliability. *European Journal of Cancer Care*, 10, 131-136.
- Shenton, A. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22, 63-75.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory (2rd ed.). London: Sage Publications, Inc.
- Topkaya, E.Z. (2006). Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri güncelleştirilmiş geliştirilmiş 5. baskı, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2005, 366s. ISBN 97502000 [Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri kitabının incelemesi]. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 2, 113-118.
- Twycross, A., & Shields, L. (2005). Validity and reliability-what's it all about? Part3 issues relating to qualitative studies. *Paediatric Nursing*, 17, 36.
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel araştırma süreci*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wiersma, W., & Jurs, S.G. (2005). *Research methods in education: An introduction*. Boston: Ally and Bacon.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23, 7-12.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.